

Vladimír Gozora

Katedra managementu, PEF, Vysoká škola poľnohospodárska,
Tr. Andreja Hlinku 2, 949 67 Nitra
tel : (087) 513 250

Anotácia :

Vstup poľnohospodárskych podnikov do trhovej ekonomiky je založený na transformácii vlastníckych vzťahov a organizačných právnych foriem podnikania. Charakteristickým znakom prebiehajúcej transformácie je divizionálna veľkých poľnohospodárskych podnikov a vznik menších podnikateľských subjektov.

Zavádzanie nových podnikateľských programov determinuje vznik nových organizačných jednotiek a tvorbu plochých podnikateľských štruktúr s dvoma až tromi organizačnými stupňami.

Vplyv vonkajších a vnútorných faktorov podmienil štrukturálne zmeny poľnohospodárskej výroby na Slovensku. Poľnohospodárske podniky skracujú marketingové kanály a zvyšujú svoj podiel na hodnote finálneho výrobku.

Výrazné zmeny nastali v kapitálovej vybavenosti, podnikateľskej výkonnosti a kapitálovej výnosovosti poľnohospodárskych podnikov. Podnikové managementy aktivizujú činnosť po celej vertikále marketingového reťazca.

Summary :

The entrance of the agricultural enterprises to market economy is established on the transformation of the owner's relationships and the organizational - legal entrepreneurial forms.

The characteristic sign of the realized transformation is divisionalization of the large agricultural enterprises and build up of the smaller entrepreneurial subjects.

Introduction of the new entrepreneurial programmes determines the creation of the new organizational units and the generation of the level entrepreneurial structures with two and three organizational steps.

The influence of the internal and external factors determined the structural changes of the agricultural production in Slovak Republic. The agricultural enterprises shorten the marketing channels and increase their share on the value of the final product.

The expressive changes set it in the capital equipment, the entrepreneurial efficiency and the capital profitability of the agricultural enterprises. The enterprise managements realize the activities inside all vertical of the marketing network.

Kľúčové slová :

podnikateľský subjekt, transformácia a privatizácia, reštrukturalizácia a privatizácia, reštrukturalizácia, úverová záťažnosť a finančná likvidita

Key words :

entrepreneurial subject, transformation and privatization, restructuralization and privatization, restructuralization, credit debts and financial liquidity

Vstup poľnohospodárskych podnikov do trhových podmienok je založený na transformácii vlastníckych vzťahov a organizačnoprávných foriem podnikania na nové podnikateľské subjekty. Podpora malého a stredného podnikania sa prejavuje v systémovocielených prístupoch k rozvoju farmových hospodárstiev s vyššou koncentráciou pôdy a produkčnou výkonnosťou. Napriek uvedenej skutočnosti sú najväčším nositeľom produkčnej a mimoprodukčnej funkcie v poľnohospodárstve kolektívne formy podnikania.

Charakteristickým znakom prebiehajúcej transformácie je divizionizácia veľkých poľnohospodárskych podnikov a vznik menších podnikateľských subjektov. Rozpad veľkých poľnohospodárskych podnikov ovplyvnil priemerné výmery pôdy na 1 942 ha v poľnohospodárskych družstvách a na 3 848 ha v štátnych majetkoch (tab.1). Ostatnú skupinu tvorí vyše 17 000 súkromno hospodáriacich roľníkov, ktorí obhospodarujú takmer 2 % z celkovej plochy poľnohospodárskej pôdy.

Výsledky transformácie ukázali, že väčšina poľnohospodárskych družstiev zvolila družstevnú formu podnikania na báze utvorených družstiev vlastníkov majetkových podielov. Popri družstvách sa vytvorilo 12 akciových spoločností a 9 spoločností s ručením obmedzeným. Vlastný proces transformácie sa však zúžil na identifikáciu a personifikáciu vlastníctva. Oveľa náročnejšou úlohou bude realizácia vnútornej transformácie prostredníctvom vnútropodnikovej privatizácie a komercionalizácie vnútorných organizačných jednotiek (tab. 2). Počítame, že poľnohospodárske družstvá sa postupne, z vlastnej potreby a iniciatívne pretransformujú na účinnejšiu podnikateľskú formu. Ako príklad môžu poslúžiť niektoré typy družstevných akciových spoločností.

Zavádzanie nových podnikateľských programov determinuje vznik ďalších organizačných jednotiek a tvorbu plochých plochých podnikateľských štruktúr s dvoma maximálne troma organizačnými stupňami. Súčasťou uplatňovaných systémovo-cielených prístupov je vnútropodniková privatizácia poľnohospodárskych podnikov založená na ekonomickom prenájme pôdy a majetku užívaného družstvom fyzickými a právnickými osobami.

Cieľom privatizačného procesu je znížiť počet manažérsko- administratívnych a výkonných pracovníkov, zlepšiť pracovnú a technologickú disciplínu, zvýšiť podnikateľskú výkonnosť a kapitálovú výnosnosť.

Doterajšie prieskumy naznačujú, že až 48 % poľnohospodárskych družstiev chce uskutočniť účelovú vnútropodnikovú privatizáciu.

Štátne majetky vstupujú do prvej fázy procesu privatizácie. Východiskovou metódou transformácie sa ukazuje prenájom pôdy novým podnikateľským subjektom. Rešpektujúc spoločenské požiadavky a záujmy štátu predpokladáme tiež vytváranie akciových spoločností s 51 % účasťou štátu alebo priamou kúpou podnikov. Vo vstupe zahraničného kapitálu vidíme možnosť vytvorenia spoločných podnikov so zahraničnou kapitálovou účasťou (Joint - Ventures). Spoločné podniky a podniky služieb sa transformovali na kapitálové spoločnosti. Systémovo - ciele inovačné prístupy podnikových top - managementov sa prejavujú vo vytváraní personálnych únií, nových účelových štábov a v pretavovaní podnikateľskej funkcie na nižšie organizačné stupne.

Vývoj ponuky a dopytu na trhu potravín bezprostredne ovplyvnil komoditnú skladbu vo výrobných programoch a reštrukturalizáciu poľnohospodárskej výroby ako celku. Osobitnú úlohu pritom zohrávajú nepriaznivé pôdno-klimatické faktory, cenová liberalizácia a nedostatok finančných prostriedkov. Vplyv uvedených faktorov sa prejavuje v rozsahu i štruktúre osevných plôch rastlinnej výroby, ako aj v celkovom počte a štruktúre hospodárskych zvierat. Výrazne sa rozšírili plochy ekonomicky lukratívnych plodín - obilnín a olejnín na úkor okopanín a objemových krmovín.

V živočíšnej výrobe pokračuje pokles hospodárskych zvierat, ktorý je do značnej miery ovplyvnený ekonomickými nástrojmi a nižšími úrodami obilnín a objemových krmovín. K najväčším zmenám došlo v chove hovädzieho dobytku (-19,0 %), oviec (-21,7 %) a hydiny (-17,1 %). Stavby ošípaných sa stabilizovali. Úžitkovosť zvierat sa po predchádzajúcom prudkom znížení postupne zvyšuje (tab.). V nadväznosti na poľnohospodársku výrobu sa výrazne znížila výroba v potravinárskom priemysle. Produkcia mäsových výrobkov sa znížila o -11,7 % a mlieka o -9,7 %. Po predchádzajúcom prudkom znížení sa opätovne zvyšuje objem nepoľnohospodárskej výroby. Poľnohospodárske podniky diferencovane aktivujú spracovateľské programy a vlastnú obchodnú činnosť. Uvedeným spôsobom skracujú marketingové kanály a zvyšujú svoj podiel na hodnote finálneho výrobku.

Súčasťou organizačno-právnych, ekonomických a personálnych zmien v poľnohospodárstve je transformácia vlastníckych vzťahov a zdrojov kapitálu z hľadiska ich štruktúry a použitia pri plnení podnikateľských zámerov. Základom podnikateľskej stratégie sa stalo výrazné obmedzovanie vstupov do poľnohospodárskej výroby.

Na základe predznačených prístupov sa znížili priemerné dávky priemyselných hnojív a chemických ochranných prostriedkov takmer o polovicu. Strojnotraktorový park presahuje 60 % amortizáciu. To vedie poľnohospodárske podniky k združovaniu investičných prostriedkov na nákup spoločnej techniky a technologických celkov.

Hodnota majetku sa v poľnohospodárskych podnikoch znížila o 38 %. Príčinou uvedeného stavu je pretrvávajúca stratovosť z podnikateľskej činnosti a s tým spojený pokles

hodnoty vlastného imania podnikateľských subjektov. Na druhej strane narastá podiel cudzieho kapitálu na celkovom kapitále (tab. 6, 7 a 8.).

Úverová zaťaženosť sa zvýšila v skúmanom súbore podnikov až na 8 760,- Sk.ha⁻¹ produkčnej plochy .

Zvýšila sa zadáženosť podnikov voči štátu a ďalším osobám. Celková platobná neschopnosť dosiahla v roku 1993 objem 4 915 mil. Sk. Značné diferencie sú medzi poľnohospodárskymi družstvami, štátnymi majetkami a ostatnými podnikmi v rezorte.

Klesá finančná likvidita podnikov. Dosiahnutá hodnota pomeru obežných aktív ku krátkodobým záväzkom presahuje optimálnu hodnotu tohoto ukazovateľa. Rovnako zložitá situácia je u súkromno - hospodáriacich roľníkov, u ktorých sa výraznejšie prejavuje nedostatok finančného kapitálu.

Napriek výraznému zvýšeniu produktivity práce a zníženiu obratu zásob len 20 % poľnohospodárskych podnikov dosahuje podnikateľský zisk. Takmer 30 % podnikov je na úrovni jednoduchej reprodukcie vstupov. Zvyšok podnikov vykazuje stratu. Hlbokú hospodársku recesiu prežívajú štátne majetky a poľnohospodárske družstvá. Uvedené skutočnosti dokumentujú ukazovatele v tabuľkách 9, 10 a 11.

Mnohé podnikové top - managementy, ale aj farmári neboli dostatočne flexibilní vznikajúcemu trhovému prostrediu. Dôkazom toho sú zakonzervované výrobné programy, nedostatok nových podporných programov a marketingových kanálov.

Na druhej strane sa sformovali schopné podnikové managementy, ktoré aktivizujú podnikateľskú činnosť po celej vertikále marketingového reťazca. Cieľavedome využívajú strategický, tvorivý a inovačný management pri konverzii výrobných programov, pri finalizácii produktov a individuálnom speňažovaní výrobku.

Literatúra :

GOZORA, V. a kol. : Podnikateľská činnosť v poľnohospodársko- potravinárskom komplexe.

Záverečná správa z hlavného projektu výskumnej úlohy E-2, 1993.

Správa o stave agropotravinárskeho komplexu v roku 1993 a ekonomických podmienkach realizácie koncepčných zámerov v roku 1995, MP SR, 1994, Podklady štatistického úradu SR, 1994.

Tab. č. 1

Rok	Veľkostná skupina (podľa výmery p .p.)					
	do 500	501-1000	1001-1500	1501-2500	2001-2500	2500 a viac
1989	1	30	91	101	105	302
1990	7	44	113	116	118	282
1991	46	159	201	164	115	213
1992	55	186	212	168	115	210
1993	55	192	226	169	115	195

Tab. č. 2

Typ a veľkostná skupina podnikov	Počet podnikov		Poľnohospodárska pôda v ha			
	spolu	podiel na celk. počte v %	výmera celkom v tis. ha	v priemere na 1 podnik v ha	v priemere na 1 prac. v ha	podiel na celkovej výmere v %
Poľnohospodárstvo SR celkom	1 216	100,0	2 031	1 670	9,7	100,0
v tom:						
I. Podniky služieb spolu	123	10,1	75	610	-	3,7
v tom:						
1. Štátne podniky	59	4,8	69	1 173	-	3,4
2. Obchodné spoločnosti	64	5,3	6	92	-	0,3
II. Podniky poľnohosp.prvovýroby	1 093	100,0	1 956	1 789	12,2	96,3
v tom:						
1. Štátne podniky spolu (ŠM)	131	12,0	383	2 923	12,6	18,8
do 500 ha	15	1,4	3	193	5,7	0,1
od 501 do 1000 ha	22	2,0	15	709	11,4	0,7
od 1001 do 2500 ha	33	33,3	60	1 812	12,1	3,0
nad 2500 ha	61	5,6	305	4 955	12,8	15,0
2. Poľnohospodárske družstvá	929	85,0	1 547	1 666	12,2	76,2
do 500 ha	56	5,1	17	308	6,7	0,7
od 501 do 1000 ha	204	18,7	157	771	11,8	7,7
od 1001 do 2500 ha	514	47,0	829	1 613	12,1	40,8
nad 2500 ha	155	14,2	544	3 508	12,9	26,8
3. Obchodné spoločnosti	33	3,0	26	770	7,1	1,3
do 250 ha	15	1,4	0,2	13	0,1	-
od 251 do 500 ha	4	0,4	2	450	19,6	0,1
od 501 do 1000 ha	6	0,5	4	700	25,8	0,2
nad 1000 ha	8	0,7	19	3 412	11,4	1,0

Tab. č. 3

P.č.	Skupina plodín	Rok			
		1992		1993	
		ha	%	ha	%
1.	Obilniny	801,1	53,9	845,5	57,0
2.	Olejníny	70,1	4,7	74,7	47,1
3.	Zemiaky	51,1	3,4	47,1	3,2
4.	Cukrová repa	45,6	3,1	33,3	2,2
5.	Krmoviny na ornej pôde	437,0	29,4	385,8	26,0

Tab. č. 4

P.č.	Druh a kategória HZ	Rok		
		1992	1993	Index 93/92
1.	Hovädzí dobytok spolu	1 103,9	894,1	81,0
2.	Z toho kráv	396,8	342,4	86,3
3.	Ošípané	1 951,6	1 787,4	91,6
4.	Ovce	299,3	234,2	78,3
5.	Hydina	9 250,8	7 672,7	82,9

Tab. č. 5

P.č.	Komodita	Rok		
		1992	1993	Index 93/92
1.	Výrobky z mäsa	180,6	141,5	78,3
2.	Hydina zabitá	47,7	44,6	93,5
3.	Pšeničná múka a detská krupica	408,9	404,2	98,8
4.	Mlieko konzumné	318,0	287,0	90,3

Tab. č. 6

Ukazovateľ	PD		ŠM+ost. podn. poľ. prvovýr.		C e l k o m		
	1992	1993	1992	1993	1992	1993	I93/92
Celková plat. neschop. v mil. Sk	3428	3796	1056	1119	4484	4915	109,6
Prvotná plat. neschop: počet	519	489	84	83	603	572	94,9
objem	2095	2337	618	706	7213	3043	112,2
Druhotná plat. neschop: počet	410	440	80	81	490	521	106,3
objem	1333	1459	437	413	1770	1872	105,8

Tab. č. 7

Ukazovateľ	Ú v e r y		Index 93/92	Dlhodobé úvery	Stary blok úverov	Nakiado- vé úroky	Splátky úverov	Priem. úrok. miera	Nezaplatene zaväzky bankam
	1992	1993							
Poľnohosp. prvovýroba	13,3	12,2	91,7	4,9	5,1	2,2	4,4	18	3,9
z toho: PD	10,7	9,7	90,6	3,9	4,2	1,8	3,5	18	3,2
SM	2,3	2,2	95,7	0,9	0,9	0,4	0,8	18	0,6
Ostatné	0,3	0,3	100,0	0,1	0,06	0,07	0,1	23	0,1
Potrav. priem.	7,3	7,3	100,0	3,3	1,3	1,1	2,5	15	0,7
Služby	5,3	4,5	84,9	1,0	0,9	0,6	2,5	13	1,3
Podniky APK	25,9	24,0	92,7	9,2	7,3	4,0	9,4	17	5,9

Tab. č. 8

Interval	počet podnikov	%	Interval	počet podnikov	%
0	109	9,97	35000-40000	2	0,18
1-5000	413	37,80	40001-45000	1	0,09
5001-10000	338	30,93	45001-50000	2	0,18
10001-15000	119	10,89	50001-55000	3	0,27
15001-20000	63	5,76	55001-60000	-	-
20001-25000	14	1,28	60001-65000	1	0,09
25001-30000	13	1,19	65001-70000	1	0,09
30001-35000	8	0,73	70001-a viac	6	0,55
Celkom	-	-		1093	100,00

Tab. č. 9

U k a z o v a t e Ľ	Jedn. miery	Poľnohospodárstvo spolu		Poľnohospodárska prvovýroba		Ostatné poľnohospodárstvo	
		1992	1993	1992	1993	1992	1993
Produktivita práce ^{3/}	Sk/prac	198 663	228 699	173 682	199 071	377 500	443 855
Doba obratu zásob	v dňoch	212	185	219	190	190	171
Celková likvidita ^{4/}	koefic.	2,65	2,23	2,41	2,04	3,86	3,14
Celková zadlženosť ^{5/}	%	29,5	35,6	28,2	35,5	35,4	35,7
Úverová zadlženosť ^{6/}	%	13,9	12,9	12,0	11,3	22,3	20,1
Miera finančnej samostatnosti ^{7/}	%	70,5	64,7	71,9	64,7	64,5	64,8
Nákladová rentabilita	%	- 15,2	- 10,1	- 18,8	- 12,6	- 3,8	- 2,9
Miera zisku	%	- 7,0	- 5,1	- 8,0	- 5,8	- 2,3	- 2,1

Tab. č. 10

U k a z o v a t e Ľ	Jedn. miery	Štátne majetky a ostat. št.podn.		Poľnohospodárske družstvá		Ostatné podniky (AS, SRO, obch. sp.)	
		1992	1993	1992	1993	1992	1993
Výnosy spolu	mil.Sk	7862,8	8498,9	29194,5	32764,0	1578,1	1875,8
- z toho: z výroby	mil.Sk	7002,3	6058,4	26494,2	23119,4	1493,8	1574,9
Náklady spolu	mil.Sk	10013,2	10167,0	35957,9	37281,5	1635,5	1920,1
- z toho: mat.a energia	mil.Sk	4681,3	3946,5	14645,1	12851,5	1011,8	1076,6
Hosp.výsl.pred zdanením	mil.Sk	-2162,8	-1675,9	-6720,2	-4488,0	-57,3	-44,4
Závazky po leh.splatenosti	mil.Sk	2180,2	2372,7	9376,8	10229,0	410,8	499,9
Pohľad.po leh.splatenosti	mil.Sk	1100,4	1167,2	4425,3	4996,2	248,4	267,3
Zadlženosť	mil. Sk	1079,8	3539,9	4951,5	5232,8	162,4	232,6

Tab. č. 11

U k a z o v a t e Ľ	Jedn. miery	Štátne majetky a ostat.št.majetky		Poľnohospodárske družstvá		Ostatné podniky (a.s., s.r.o.)	
		1992	1993	1992	1993	1992	1993
Priemer.mzda na prac.	Sk/prac	3891	4417	3525	4546	4105	5132
Zisk (strata)na prac.	Sk/prac	-60217	-54936	-46711	-35513	-16352	-12410
Poduktivita práce	Sk/prac	177388	207203	166650	189720	424393	460177
Náklady na 1 prac.	Sk/prac	278794	333266	249935	294997	466607	536943
Zisk na 1 ha p.pôdy	Sk/ha	-5363	-4377	-4388	-2901	-3026	-1744
Tržby na 1 ha p.pôdy	Sk/ha	17363	15823	17300	14942	78865	61909
Nákl.na 1 ha p.pôdy	Sk/ha	24829	26554	23480	24095	86347	75480
Dotácie na 1 ha p.p.	Sk/ha	1936	2252	1928	2269	1050	2305
Výmera p.pôdy na prac	ha/prac	11,2	12,6	10,6	12,2	5,4	7,1
Celková zadlženosť	%	18,71	19,05	30,93	39,97	33,63	45,42
Úverová zadlženosť	%	8,85	9,13	12,93	12,02	11,71	10,01

